

189
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΡΟΥΔΟΜΕΤΩΦ
Νομισματολόγος

ΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΑΛΗΣ ΒΡΥΣΗΣ ΔΡΑΜΑΣ

Ἡ Καλή Βρύση εἶναι ἔνα ἀπό τά πιό γνωστά καὶ ζωντανά παλιά χωριά τῆς Μακεδονίας. Διοικητικῶς ὑπάγεται στὸ νομό Δράμας, ἐκκλησιαστικῶς ὅμως στὴ Μητρόπολη Ζιχνῶν. Στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ περασμένου αἰώνα ἡ Καλή Βρύση ὄνομαζόταν Γκόρνιτσα καὶ ἦταν ἔνα καθ' ὅλα ἐλληνικό χωριό πού διοικητικά ὑπαγόταν στὸν Καζά τῆς Ζίχνης. Εἶχε τὴν Ἐλληνορθόδοξην Δημογεροντία του, πού ἐπέτρεπε τὴν ἐσωτερική του αὐτοδιοίκηση, τὴν κεντρική ἐκκλησία τοῦ Ἅγίου Νικολάου καὶ τὸ ἐλληνικό του σχολεῖο πού τὸ συντηροῦσε μὲ μεγάλες θυσίες.

Ἄπο πολλούς ἀναφέρεται ὡς χωριό μέ κατοίκους πού ἀγαποῦσαν πολὺ τά γράμματα, γεγονός πού ἀποδεικνύεται ἀπό τὰ πολλά καὶ καλά βιβλία πού ὑπῆρχαν στὰ σπίτια. Ἡ γεωγραφική θέση τοῦ χωριοῦ, μακριά ἀπό κύριους ὁδοιούς ἀξονες, σὲ ἀπόσταση εἴκοσι τριῶν χιλιομέτρων δυτικά τῆς Δράμας, στίς ὑπώρειες τοῦ Μενοικίου ὁρους καὶ σὲ κάποιο ὑψόμετρο (270 μ.), πού διηθοῦσε τὴν ἐλεύθερη κατόπτευση τοῦ κάμπου, ἐπέτρεπε στούς κατοίκους νά μήν ύφιστανται καθημερινά τίς ἔξουθενωτικές δαναυσότητες τῶν Τούρκων καὶ νά διατηροῦν ζωντανή τὴ θρησκεία, τή γλώσσα, τά ἥθη καὶ τά ἔθιμά τους.

Ἐτοι, ὅταν στά 1880, περίπου, κορυφώθηκε ἡ μεγάλη νομισματική κρίση στὴν ὁθωμανική αὐτοκρατορία καὶ παρουσιάστηκε τὸ φαινόμενο τῆς παντελοῦς ἔλλειψης μικρῆς ἀξίας νομισμάτων (κερδάτων), ἡ τοπική Δημογεροντία, μέσω τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἅγίου Νικολάου καὶ μέ τὴν καθοδήγηση τοῦ Μητροπολίτη, ἔξεδωσε τοπικῆς κυκλοφορίας νομίσματα, ὅπως γινόταν καὶ ἀπό ἄλλες Ἐκκλησίες σὲ πολλά μέρη τοῦ Ἐλληνισμοῦ.

Τό γεγονός αὐτό, πού ἀκούγεται σήμερα σάν κάτι ἔξαιρετικά ἀπίθανο, εἶναι μιά παγκόσμια μοναδικότητα καὶ μιά ἰστορική ἀλήθεια, ἡ ὅποια ξεκίνησε ὡς ἔξῆς: Κατά τή διάρκεια τῶν τελευταίων 30 χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, δηλαδή ἀπό τά 1880 μέχρι τά 1910 περίπου, εἶχαν ὀξυνθεῖ σέ πολὺ μεγάλο βαθμό τά προϋπάρχοντα οίκονομικά προβλήματα τῆς ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. ቙ μεγάλη κρίση ὀρχισε μετά τόν ωστουρωκικό πόλεμο στά 1877, τοῦ ὅποίου οἱ οίκονομικές συνέπειες γιά τά χρονίως πάσχοντα

οίκονομικά τῆς Τουρκίας ἦταν κυριολεκτικά καταλυτικές, μέ αποτέλεσμα στά 1880 τό τουρκικό Δημόσιο, μέ τό νόμο Mescukat Kararnamesi, νά περιπέσει ούσιαστικά σέ πτώχευση, ἀφοῦ ἡ τεράστια ύποτιμηση τῶν χάλκινων νομίσματων ἔφερε τήν ἀκύρωση καί τήν ἀπόσυρση τους ἀπό τήν κυκλοφορία καί ταυτόχρονα τά ἀσημένια νομίσματα ύποτιμήθηκαν δραστικότατα στό κατώτατο ὄριο τῆς ἐμπορικῆς ἀξίας τοῦ ἀσημίου πού περιεῖχαν.

"Ολα τά παραπάνω συνιστοῦσαν ούσιαστικά πλήρη χρεωκοπία τοῦ ἰσχύοντος νομισματικοῦ συστήματος. "Αν καί ἔπρεπε νά ἐκδώσει νέα νομίσματα σέ ἀντικατάσταση τῶν ἀποσυρθέντων, δέν τό ἔπραξε. "Ετσι, τά ἐπόμενα τριάντα χρόνια ἡ ὀθωμανική αὐτοκρατορία ἔγινε μία Βασιλιωνία νομισματικῶν ἐκδόσεων, μικρῆς πάντοτε ἀξίας, μέ ἐκδότες - ἀπουσιάζοντος τοῦ κράτους - κυρίως τίς κατά τόπους Δημογεροντίες, μέσω τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτροπῶν καί ταμείων τῆς ἐκκλησίας. Τά νομίσματα αὐτά εἶχαν τοπική συνήθως κυκλοφορία, ἀρκετές φορές ὅμως γίνονταν ἀποδεκτά σέ ὅμιρα χωριά ἢ καί, σπανιότερα, σέ εὐρύτερες περιοχές.

Η συνηθισμένη μορφή τοῦ τοπικοῦ νομίσματος ἦταν ἔνας χάλκινος ἢ ὁρειχάλκινος δίσκος στρογγυλός, μέ ἐκτυπωμένα γύρω-γύρω ἀνάγλυφα τό ὄνομα τῆς ἐκδότριας ἐκκλησίας καί στό μέσον τήν ἀξία, συνήθως 5 ἢ 10 παράδεις, σπανιότερα 20 ἢ 40 παράδεις. Υπῆρχαν ὅμως καί διαφορετικῆς μορφῆς τοπικά νομίσματα, ὅπως π.χ. στή Θάσο, ὅπου ἀγόραζαν σά μέταλλο, μέ τήν ὄκα, ἀποσυρμένα ἀπό τήν κυκλοφορία παλιά χάλκινα τουρκικά νομίσματα καί τά σφραγίζαν μέ μιά ἀνάγλυφη σφραγίδα, στήν ὅποια ἦταν χαραγμένα - τά ἀρχικά τοῦ ὄνοματος τῆς ἐκκλησίας καί μερικές φορές ἡ χριστιανική χρονολογία τῆς σφραγίσης. Σ' ἄλλα μέρη χρησιμοποιοῦσαν χαρτόνια μέ τή σφραγίδα τῆς ἐκκλησίας καί τήν ἀξία, μέ τήν ὄνομασία «πιλιέτα», «μπιλιέτα» ἢ «πελέτια», πού τελικά σημαίνει σημείωμα ἢ ἀπόδειξη. Κατά τίς ἀνάγκες καί τίς δυνατότητες προμήθειας πού εἶχε κάθε κοινότητα, χρησιμοποιοῦσε ὅποιο κατά τήν κρίση τῆς ὑλικό μποροῦσε νά χρησιμοποιηθεῖ. Οι αὐτοσχέδιοι δίσκοι, χάλκινοι, ὁρειχάλκινοι καί μή, ὄνομάζονταν ἀπό τόν λαό «μάρκες», ἀλλοῦ πάλι «τενεκέδες» καί στήν Καππαδοκία «σικέ». Τά ἐπισημασμένα (σφραγισμένα) παλιά τουρκικά νομίσματα στή Θάσο ὄνομάζονταν «μπακίρες».

"Ας σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἔλλειψη ψιλῶν κερμάτων, ἀπό τά 1850 ἀκόμη, εἶχε δημιουργήσει σημαντικές δυσκολίες στίς καθημερινές ἐμπορικές συναλλαγές τῶν ἀνθρώπων. Οι περιγραφές πού ὑπάρχουν μᾶς ξαφνιάζουν μέ τήν ἔκταση τῶν ἐπιπτώσεων, ὅχι μόνον στήν καθημερινή ζωή, ἀλλά καί στίς τιμές τῶν είδῶν, στήν ἀπασχόληση, στίς ἀξίες τῶν πολυτίμων μετάλλων καί

σέ μιά μεγάλη άλυσίδα ἀνθρώπινων δραστηριοτήτων. "Ολα αύτά τά φαινόμενα πού πρωτοεμφανίστηκαν, ὅπως είπαμε, στά 1850, κορυφώθηκαν στά 1880 καί οι τοπικές νομισματικές ἐκδόσεις τῶν Ἑλληνορθοδόξων Κοινοτήτων ὑπῆρξαν ἡ σωτήρια λύση τῶν προβλημάτων.

Αύτά, συνοπτικά, σέ γενικές γραμμές. Στή Δράμα καί στήν περιοχή της ἔχουμε τεκμηριωμένες ἀποδείξεις ἐκδόσεως τοπικῶν νομισμάτων. "Ολα τά κεφαλοχώρια, ἀλλά καί μικρότερα χωριά, ὅπου ὑπῆρχαν ὁργανωμένες Ἑλληνορθόδοξες Κοινότητες, ἔξεδωσαν τοπικά νομίσματα. Ἡ προφορική παράδοση διέσωσε τήν πληροφορία τῆς ὑπαρξῆς τοπικῶν νομισμάτων στήν Καλή Βρύση. Οι μέχρι σήμερα ἔρευνες δέν μᾶς ὀδήγησαν ἀκόμη στήν ἀνακάλυψη κάποιου νομίσματος τῆς περιόδου 1889-1910, πού θά μποροῦσε ἀναμφισβήτητα νά ἀποδοθεῖ στήν Καλή Βρύση (Γκόρνιτσα). Μερικά νομίσματα πού δρήκαμε, χρειάζονται περισσότερη τεκμηρίωση καί ἔρευνα. Παραθέτουμε μέ κάθε ἐπιφύλαξη ἕνα ἀπό αὐτά.

Τοπικό νόμισμα τῆς περιόδου 1880-1910, πιθανόν ἀπό τήν ἐκκλησία τοῦ Ἅγίου Νικολάου Καλῆς Βρύσης. Τό σῶμα τοῦ νομίσματος εἶναι ὁρειχάλκινος λεπτός δίσκος, διαμέτρου 22 χιλ., ψευδοκοσμήματος διακοσμητικοῦ γυναικείων ἀμφιέσεων τῆς ἐποχῆς μέ ἀνάγλυφα ἀραβονοργήματα. Ἡ σφραγίδα τῆς ἐκκλησίας ἐρμηνεύεται ἐκ δεξιῶν πρός τά ἀριστερά: "Α(γιος) Ν(ικόλαος), μέ ὑψος γραμμάτων 7 περίπου χιλ.

Ἡ κυκλοφορία τῶν τοπικῶν νομισμάτων μποροῦμε νά ποῦμε μέ βεβαιότητα ὅτι σταμάτησε ἐντελῶς μόνο στά 1913, δηλαδή μετά τήν ἀπελευθέρωση ἀπό τόν τουρκικό ζυγό. Ἡ χρήση τους ὅμως στίς τοπικές μικρές κοινωνίες ἦταν βαθιά οριζωμένη. Στήν ἔρευνά μας συναντήσαμε νά διασώζεται στήν προφορική παράδοση πολλῶν χωριῶν ἐντονο τό αἰσθημα τῆς περηφάνιας, τῆς ἀνεξαρτησίας καί τῆς ἐλευθερίας πού ἀψηφοῦσε τό δυνάστη μέ τή φράση πού λέγεται μέ καμάρι: «Τό χωριό μας εἶχε δικό του χρῆμα». Στήν καθολική ἀποδοχή καί στό ορίζωμα τοῦ τοπικοῦ νομίσματος συνετέλεσε ἀποφασιστικά ἡ

άναμειξη τῆς ἐκκλησίας στήν κυκλοφορία του, κυρίως σάν ενδοεκκλησιαστικό νόμισμα ἀγορᾶς κεριῶν καί προσφορῶν στούς δίσκους τῆς ἐκκλησίας ἀπό τά μέσα τοῦ 17ου αἰώνα - ἵσως καί ἀκόμη παλαιότερα - σέ κάθε περίπτωση νομισματικῆς κρίσης καί ἔλλειψης ψιλῶν στήν ὁθωμανική αὐτοκρατορία, δηλαδή πολύ πρὸ τῆς ἐκδήλωσης τῆς οἰκονομικῆς κρίσης τοῦ 1880.

Σέ σπάνιες περιπτώσεις, ὅπως τῆς Καλῆς Βρύσης, οἱ φίλες αὐτές ἔξακολουθοῦσαν νά ὑπάρχουν μέχρι τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1940). Δηλαδή μέχρι τά 1940 ή τοπική ἐκκλησιαστική ἐπιτροπή τοῦ Ἅγίου Νικολάου ἔξακολουθοῦσε νά κυκλοφορεῖ ἔνα εἶδος «τοπικοῦ νομίσματος» καθαρά γιά ἐκκλησιαστικό ὄφελος, συνδεδεμένο μέ τό σημαντικότατο τοπικό δρώμενο τῶν «Μπαμπούγερων» κατά τή διάρκεια τοῦ τριημέρου τῶν Θεοφανείων. Τό δρώμενο αὐτό, ἃν καί κατάλοιπο ἀρχαίων Διονυσιακῶν καί Βακχικῶν ἑορτῶν, εἶχε πλήρη τή συμμετοχή τῆς ἐκκλησίας, ή ἐπιτροπή τῆς ὥποιας εἶχε στή διάθεση τῶν κατοίκων σημαντικό ἀριθμό ἀπό τίς πολύ ἐντυπωσιακές μάσκες, γιά τή μεταμφίεση τῶν «Μπαμπούγερων». Εἶχε ἐπίσης ἀρκετά «τοπικά νομίσματα» κατασκευασμένα ἀπό εἰδικό τεχνίτη. Οι νοικουραῖοι τοῦ χωριοῦ, μέ κανονικά χρήματα, ἀγόραζαν ἀπό τήν ἐκκλησιαστική ἐπιτροπή ἔναν ἀριθμό ἀπό τά νομίσματα αὐτά, μέ τά ὥποια μεταμφιεσμένοι ἐπισκέπτονταν τά σπίτια τοῦ χωριοῦ. Τά χρησιμοποιοῦσαν ἐπίσης γιά νά ἀποφύγουν τό «στάχτωμα», φιλοδωρώντας τούς μεταμφιεσμένους, ὅταν τούς συναντοῦσαν στούς δρόμους τοῦ χωριοῦ.

Μετά τό τέλος τῶν ἑορτῶν οἱ μάσκες καί τά «τοπικά νομίσματα» ἐπέστρεφαν στήν ἐκκλησία τοῦ Ἅγίου Νικολάου, γιά νά τά ξαναχρησιμοποιήσει ἡ ἐκκλησιαστική ἐπιτροπή τόν ἐπόμενο χρόνο. Παραθέτουμε ἔνα τέτοιο «νόμισμα».

Τό σῶμα τοῦ «νομίσματος» εἶναι ἔνας ἀπλός ὁρειχάλκινος δίσκος ἀπό λεπτό μέταλλο διαμέτρου 26,5 χιλιοστῶν. Τά γράμματα εἶναι ἀνάγλυφα ὑψους 8 χιλιοστῶν καί ἐρμηνεύονται: "Α(γιος) Ν(ικόλαος) / (Καλή) Β(ρύση) / 50 Λ(επτά).

Σήμερα γιορτάζονται τά «Μπαμπούγερα» μέ εξαιρετική λαμπρότητα καί μέ παράλληλες πολιτιστικές ἐκδηλώσεις. Καθολική εἶναι ή συμμετοχή τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ, πού ἀγαποῦν μέ πάθος τό πανάρχαιο ἔθιμό τους μαζί μέ πάρα πολλούς ἐπισκέπτες πού ἀπολαμβάνουν κάθε χρόνο τά πολύ ἐνδιαφέροντα δρώμενα στήν πιό γνήσια μορφή τους.

Τά ἐντός είσαγωγικῶν «νομίσματα» τῆς περιόδου τῶν Θεοφανείων μοιάζουν κατά τήν ἐμφάνιση μέ τά πραγματικά τοπικά νομίσματα τῆς περιόδου 1880-1910.

Τά ἔσοδα τῶν ἑλληνορθοδόξων ἐκκλησιῶν τῆς περιόδου αὐτῆς κάλυπταν κυρίως τίς δαπάνες λειτουργίας τῶν ἑλληνικῶν σχολείων (μισθοί δασκάλων, ἀγορές βιβλίων καί ἐποπτικῶν μέσων, ἔξοπλισμοί μέ τά ἀπαραίτητα ἔπιπλα, δαπάνες ἐκδηλώσεων κλπ.). "Ολοι οἱ κάτοικοι πρόσφεραν μέ μεγάλη προθυμία στά ταμεῖα τῶν ἐκκλησιῶν, σύμφωνα μέ τίς δυνατότητές τους, διότι ἡ μόρφωση τῶν παιδιῶν ἦταν πάντοτε ἡ βασικότερη ἐπιδίωξη τῶν ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν.

Ως ἐπίλογο θά πρέπει νά ἀναφέρουμε ὅτι οἱ ἔνοι μελετοῦν μέ μεγάλη προσοχή καί ἐνδιαφέρον τά τοπικά νομίσματα τῶν περιοχῶν μας, πού ἀποτελοῦν ἀπό νομισματικῆς πλευρᾶς κάτι τό μοναδικό. Σημαντικό μέρος τῶν νομισμάτων διασώζεται στίς συλλογές μεγάλων Μουσείων, ὅπως στό British Museum τοῦ Λονδίνου, στό Μουσεῖο τῆς American Numismatic Society στή Νέα Υόρκη, στό The Hermitage Museum τῆς Πετρουπόλεως, στό Israel Museume τῆς Ιερουσαλήμ, στό Kadman Numismatic Museume τοῦ Tel-Aviv, στό Istambularceologimuseleri τῆς Κωνσταντινουπόλεως, στό Hereben Coin Room τῆς Ὀξφόρδης κ.ἄ., καθώς καί σέ μεγάλες ἡ μικρές συλλογές ἴδιωτῶν.

Στά χρόνια μας, πού τόσες προσπάθειες γίνονται ἀπ' ὅλους γιά νά συμπληρώσουμε τά κενά τῆς γνώσης μας στήν ίστορία, στά ἥθη καί τά ἔθιμα κυρίως σέ τοπικό ἐπίπεδο, πρέπει νά σταθοῦμε μέ θαυμασμό στήν προσφορά τῆς Ἐκκλησίας μας, πού δένοντας μέ ἄρρηκτους δεσμούς πίστης ὅλους τούς Χριστιανούς, ἔδωσε τή δυνατότητα μέ χίλιους τρόπους νά διασώσουν τήν Ὁρθόδοξη πίστη τους καί τήν ἐθνική τους ταυτότητα, σέ χρόνια ὅχι ἀπλά δύσκολα ἀλλά κυριολεκτικά ἔξουθενωτικά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- G.F. Abbott, The tale of a tour in Macedonia.* Λονδίνο 1903.
- Γ.Ν. Αικατερινίδης,* Έκκλησιαστικά νομίσματα ἐπί τουρκοχρατίας. Ἡ περίπτωση τῆς Σαμοθράκης. Πρακτικά Ε΄ Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικοῦ χώρου, Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 11-38.
- Γ.Ν. Αικατερινίδης,* Δρώμενα Θεοφανείων στήν Καλή Βρύση Δράμας. "Εκδοση Κοινότητας." Αθήνα 1995.
- Σπ. Άσδραχᾶς,* Νομισματικές προσαρμογές ιερού αι. Ρυθμίσεις καί ἀντιδράσεις. Περ. Ίστορικά, 1ος τ., 1983.
- Α.Ε. Βακαλόπουλος,* Thassos son histoire, son administration de 1453 α' 1912, Παρίσι 1953.
- K. Mackenzie-S. Lachman,* Countermarks of the Ottoman Empire 1880-1992. Λονδίνο 1974.
- N. Ρουδομέτωφ,* Τά τοπικά νομίσματα τῆς Καδάλας. Χρονικά τ. 3, Δεκ. 1978.
- N. Ρουδομέτωφ,* Οι μπακίρες, τά τοπικά νομίσματα τῆς Θάσου. Χρονικά Παυλείου Έταιρίας Ίστορικῶν Μελετῶν, τ. 4, Ιαν. 1979.
- N. Ρουδομέτωφ,* Λίγα γιά τά τοπικά νομίσματα τῶν Σερρῶν. Πανοεραικό Ήμερολόγιο 1979.
- N. Ρουδομέτωφ,* Οι μπακίρες τῆς Θάσου. Θασιακά 2, 1985.
- N. Ρουδομέτωφ,* Τοπικά νομίσματα στήν Άνατ. Μακεδονία 1880-1910. Καδάλα 1986.
- N. Ρουδομέτωφ,* Νομίσματα τοπικῆς κυκλοφορίας ἡ ὑποκατάστατα νομίσματα πού κυκλοφοροῦν στή Νιγρίτα καί στή Βισαλτία 1880-1910. Έπιστημ. Συμπόσιο 1993, Πρακτικά, σελ. 139-202.
- N. Ρουδομέτωφ,* Νομίσματα τοπικῆς κυκλοφορίας στή Δράμα καί στήν περιοχή της, κατά τά τελευταῖα 30 χρόνια τῆς τουρκοχρατίας. Πρακτικά Β' Έπιστημονικῆς Συνάντησης: Ἡ Δράμα καί ἡ περιοχή της - Ίστορία καί Πολιτισμός. Δράμα 1998, σελ. 349-357.